

Veerle De Laet, **Brussel binnenskamers. Kunst- en luxebezit in het spanningsveld tussen hof en stad, 1600-1735** (Dissertatie Antwerpen 2009, Studies stadsgeschiedenis 8; Amsterdam: Amsterdam University Press, 2011, 391 pp., ISBN 978 90 8964 330 8).

In *Brussel binnenskamers* schetst Veerle De Laet een gedetailleerd en levendig beeld van de Brusselse binnenhuiscultuur in de periode 1600-1735, waarbij de nadruk ligt op het bezit aan kunst en luxegoederen. Voor de studie is gebruik gemaakt van een corpus boedelbeschrijvingen van meer dan driehonderd huishoudens. Daarnaast wordt veelvuldig gebruik gemaakt van visuele en archeologische bronnen. Zo wordt er uitgebreid stilgestaan bij de interieurstukken van de Brusselse schilder Gilles van Tilborgh (c. 1625- c. 1678) en diens oeuvre dient in belangrijke mate als een visuele rode draad in het boek.

Afgezien van de kunsthistorische uitstapjes staat het boek in een gevestigde maar niettemin levendige traditie van onderzoek naar materiële cultuur en consumptie in de vroegmoderne tijd. Maar zoals de auteur terecht constateert, heeft het onderzoek op dit terrein zich in de Nederlanden sterk gericht op de maritieme, mercantiele gewesten. Alleen daarom al is onderzoek in Brussel de moeite waard. De stad was een belangrijk knooppunt in het binnenlandse handelsverkeer en telde door haar functie als regeringscentrum en hofstad een aanzienlijk aantal adellijke inwoners. Die geschakeerde sociaaleconomische structuur van de stad dient ook als uitgangspunt voor de centrale onderzoeksproblematiek van het boek. De Laet confronteert hierbij twee belangrijke richtingen in de historiografie van consumptie en materiële cultuur in de vroegmoderne tijd met elkaar. Aan de ene kant is er de onder meer met het werk van Norbert Elias verbonden traditie die hofcultuur als de drijvende kracht beschouwt achter consumptieve ontwikkelingen en omwentelingen in vroegmodern Europa. Daar tegenover staat een onderzoekstraditie die deze rol aan de stedelijke middengroepen toebedeelt. En de vraag is natuurlijk of de Brusselse casus het pleit in het voordeel van een van beide opvattingen zou kunnen beslechten.

De op zich heldere probleemstelling dient vooral als leidraad voor de twee hoofdstukken die samen het derde deel van het boek vormen. In de daaraan voorafgaande hoofdstukken geeft De Laet een nogal eclectische beschrijving van verschillende aspecten van de Brusselse wooncultuur in de zeventiende eeuw. Hierbij wordt niet alleen gekeken naar het bezit van kunst en luxevoorwerpen, maar komt ook

de vertrekkendifferentiatie van Brusselse woningen aan bod. Bijzondere aandacht is er hierbij uiteraard voor het salet, de kamer waar men bezoekers ontving en in die zin de meest representatieve ruimte in huis. Verder gaat De Laet uitgebreid in op de gevolgen van het bombardement van Brussel door de Fransen in 1695. Haar gegevens suggereren (de mogelijkheid van selectiebias is onvoldoende onderzocht) namelijk een duidelijke terugval in het bezit van kunst en luxegoederen in de jaren na het bombardement. Het blijft niettemin vaak onduidelijk hoe deze en andere *faits divers* zich verhouden tot de onderzoeksproblematiek.

Verschillen en overeenkomsten tussen de stedelijke middengroepen en het hofmilieu worden, zoals gezegd, pas in de latere hoofdstukken nadrukkelijker onderzocht. De Laet komt hierbij tot de interessante conclusie dat zowel de stedelijke middengroepen als de hofkringen voorop liepen bij de acceptatie van innovaties en dat de gezeten Brusselse stadsadel zich in dit opzicht traditionalistischer toonde. Het is jammer dat deze conclusies niet met toetsende statistiek onderbouwd worden. Een bestand met ruim driehonderd boedelinventarissen zou daar toch zeker mogelijkheden voor moeten bieden. Ook met betrekking tot andere zaken wordt er weinig statistische analyse op de gegevens losgelaten. Er is weliswaar een clusteranalyse op de gegevens uitgevoerd (178), maar een nadere verantwoording daarvan ontbreekt en over de uitkomsten worden we ook niet ingelicht. Voor het overige beperkt De Laet zich tot beschrijvende samenvattende statistiek. Ronduit storend is daarbij het veelvuldige gebruik van cirkeldiagrammen. In alle gevallen waar in het boek van dergelijke visualisaties gebruik gemaakt is, waren eenvoudige kruistabelletjes informatiever en overzichtelijker geweest. Bovendien worden de uitgezette rubrieken vaak door niet of nauwelijks van elkaar te onderscheiden grijstinten gerepresenteerd.

Door de beperkte statistische uitwerking en de wat onevenwichtige opbouw is *Brussel binnenskamers* als analytische studie minder geslaagd. En de wat pompeuze stijl waarin het geschreven is, zal ook niet naar ieders smaak zijn. Daar staat tegenover dat het boek als caleidoscopische beschrijving van de materiële cultuur in het zeventiende-eeuwse Brussel zeker zijn waarde heeft. Gevoel voor detail heeft De Laet beslist. Bijna ontroerend is zelfs de passage waarin ze de nalatenschap van de berooide erflater Anthonio Cento († 1684) beschrijft. Niettegenstaande de bittere armoede waarin de man leefde, vermeldt zijn inventaris toch nog ‘seven houten listen van weecke houdt, sommige met pampiere beldekens daerinne en sommige sonder’. Dergelijke details maken goed duidelijk dat in de zeventiende eeuw kunst- en luxebezit voor grote groepen Brusselaren een bijna primaire levensbehoefte was. En in dat opzicht wijkt de materiële cultuur van Brussel ook niet fundamenteel af van wat in de maritieme gewesten in de Nederlanden waargenomen kan worden.

Harm Nijboer, Universiteit van Amsterdam